

**Sveučilište u Rijeci,
Učiteljski fakultet
Preddiplomski sveučilišni studij Rani i
predškolski odgoj i obrazovanje
2. semestar**

LUTKARSTVO

Nastavni materijal

**izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik
mverdonik@ufri.uniri.hr**

Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet

Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

2. semestar

LUTKARSTVO

Nastavni materijal

izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik

mverdonik@ufri.uniri.hr

Impresum

izv. prof. dr. sc. Maja Verdonik

Nastavni materijal za kolegij Lutkarstvo

2. semestar Preddiplomskog sveučilišnog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet

Akademska godina 2021./2022.

Recenzenti:

izv. prof. dr. sc. Teodora Vigato,

Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja

dr. sc. Igor Tretinjak,

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu

Kazalo

Str. br.

Uvodne napomene	3
Dječji i lutkarski igrokaz – teorijske odrednice književnog roda	3
Vrste scenskih lutaka	7
Odnos glumca i lutke u lutkarskoj predstavi	13
Povijest hrvatskog lutkarstva	15
Lutkarski festivali, smotre i revije u Hrvatskoj	20
Preporučena literatura i izvori	24

Uvodne napomene

Tekstovi koji slijede sadrže teme iz područja teorije i povijesti hrvatskoga lutkarstva kao vida kazališne umjetnosti, te su usklađeni sa sadržajima nastave na kolegiju **Lutkarstvo** koji se izvodi tijekom 2. semestra Preddiplomskog sveučilišnog studija Rani i predškolski odgoj i obrazovanje na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

Tekstovi su komplementarni sa sadržajima ovog kolegija, postavljenim u sustavu za e-učenje Merlin. Studentima je u sustavu Merlin dostupan i Detaljni izvedbeni nastavni plan (DINP) kolegija koji uključuje sve potrebne obavijesti o samom kolegiju te upute u vezi s izvođenjem i sadržajima nastave, obvezama studenata, literaturom i dostupnim izvorima za učenje.

Dječji i lutkarski igrokaz – teorijske odrednice književnog roda

Književni tekstovi, koji se uprizoruju kao lutkarske predstave namijenjene djeci ili kao predstave za djecu i mlade u glumačkoj izvedbi, pripadaju korpusu dječje književnosti, preciznije književnom rodu **dječjem igrokazu**. Nastojanja u definiranju teorijskih odrednica dječjega igrokaza kao književnoga teksta prisutna su u predgovorima i pogovorima više antologija hrvatskoga dječjeg igrokaza, u uvodnim tekstovima uz odabrane ulomke iz književnih djela, sakupljene u priručnicima za studente nastavničkih studija te u znanstvenim studijama iz područja hrvatske dječje književnosti. Zajednička je osobina ovih stručnih i znanstvenih tekstova pristup dječjem igrokazu kao književnome tekstu namijenjenome izvođenju na kazališnoj pozornici, pri čemu pojedini autori više prostora posvećuju književnoj dimenziji dječjega igrokaza, a drugi oblicima scenskih izvedbi dječjih igrokaza. Slijedi pregled teorijskih odrednica dječjeg igrokaza kao jednog od književnih rodova u okviru dječje književnosti.

Kao autor i priređivač više antologija dječjih igrokaza **Joža Skok** drži da postojanje brojnih vrsta dječjega igrokaza navodi na opravdani zaključak da je:

„igrokaz za djecu afirmirao svoju žanrovsku posebnost i raznolikost, te potvrdio svoju integralnu pripadnost dramskoj literaturi, ali i specifičnost koja proistječe iz poetike dječje književnosti”. (Skok 1985: 257)

Skok promatra dječji igrokaz kao skupinu tekstova nužno upućenih na scensko izvođenje, odnosno kao:

„treći žanr dječje književnosti, uz dječju liriku (pjesmu) i dječju prozu, ali i kao sinonim i ključni termin za oznaku dramske vrste, u kojemu je riječ igra s razlogom prvi dio terminološke označnice, neodvojiva od svog drugog člana koji upućuje na njezino prikazivanje”. (Skok 1985: 248-249)

Autor uvrštava dječji igrokaz prema formalnom obilježju u kategoriju tzv. malih dramskih formi među kojima dominiraju jednočinke i radnja vremenski uvjetovana mogućnostima percepcije djece gledatelja te **dijeli dječji igrokaz** na: lutkarski igrokaz, igrokaz-bajku (scenske bajke), akcijski igrokaz, fantastični igrokaz i humoristički igrokaz (humoristička jednočinka ili skeč, vodvilj) kao temeljne dramsko-scenske oblike od kojih svaki ponaosob posjeduje opće, zajedničke, ali i individualne žanrovske označnice zasnovane na autentičnoj, optimističnoj, dječjoj viziji života. Dramatizacije su, pritom, u nedostatku izvornih igrokaza, najproširenija vrsta dječjega igrokaza.

Joža Skok promatra **dječji lutkarski igrokaz** kao najizvorniju, najmaštovitiju i najprivlačniju vrstu dječje dramske književnosti naglašavajući, uz likovno-scenografsku dimenziju, sintezu pokreta lutaka i scenskoga dijaloga koji prati predstavu. (Skok 1985)

Zvonimir Diklić, Dubravka Težak i Ivo Zalar u knjizi *Primjeri iz dječje književnosti* (1996) o dječjem igrokazu pišu:

„Riječ igra, sadržana u nazivu žanra dječjeg igrokaza, odnosi se na dječju kao i na kazališnu glumačku igru pa je razumljivo što kazivanje igrom čini dječji igrokaz jednim od djeci najprihvatljivijih umjetničkih izraza”. (Diklić i dr. 1996: 325)

Stjepan Hranjec u svome pristupu dječjemu igrokazu naglasak stavlja na usmene dječje igrokaze kao scensku vrstu. Danas znanost o usmenoj književnosti prepoznaje nekoliko vidova ovoga izraza:

„igre sa sjenama (pravljenje prstima figura i radnje igrom svjetla i sjene), lutkarske igre (igre s lutkama), igre s maskama (pri čemu je maska i osobit kostim i temeljno sredstvo dramskog čina) i scensko-glazbene igre (sa ‘živim’ glumcem na sceni, simbolično kostimiranim)”. (Hranjec 2006: 29)

Hranjec spominje i **početke hrvatskoga dječjeg igrokaza 1796. godine kad Juraj Dijanić objavljuje igrokaz *Narodyeni dan (Rođendan)***, „malu šalnoigru za djecu vu jednom potezu” (Hranjec 2006).

S obzirom na izraz, u dječjem pisanome igrokazu Hranjec izdvaja: lutkarske i pantomimske igre, scenske bajke, raznolike dramatizacije i akcijske dječje igre. Njima autor pribraja i radiodramske dječje igrokaze, napisane ili priređene za taj medij.

Marijana Hameršak i Dubravka Zima, autorice studije *Uvod u dječju književnost* (2015), u poglavlju posvećenome igrokazu kao žanru opisuju dramsku književnost kao jedno od žanrovski i terminološki zanimljivih mjesta razlike između dječje i nedječje književnosti, koje se u razmatranjima o dječjoj književnosti u hrvatskome kontekstu, uglavnom promatra u okviru termina igrokaz ili rjeđe dječji igrokaz:

„U tom se kontekstu igrokazom nazivaju uglavnom jednostavniji i opsegom kraći dramski tekstovi, ali i njima tematski i strukturno srodne najčešće scenske izvedbe za dječju publiku (dječji kazališni igrokaz), i/ili scenske izvedbe same djece (školski igrokaz, dječji obiteljski igrokaz i sl.)”. (Hameršak i Zima 2015: 146-147)

Prema riječima ovih autorica, potencijalna vezanost teksta igrokaza uz izvedbu rezultira u razmatranjima o dječjoj književnosti njegovim rubnim položajem u tome području. Riječ je o žanru koji se teško promatra samo kao skupina tekstova u užemu smislu te se igrokaz teško integrira u preglede književnosti koji su tradicionalno usmjereni na tekstove.

Uz usmjerenost na izvedbu, Marijana Hameršak i Dubravka Zima upućuju i na prisutnost igrokaza kao čitateljskih predložaka u osnovnoškolskim popisima lektire:

„Ova primarno čitalačka recepcija igrokaza potvrđuje se i novijim recepcijama dječje književnosti, primjerice u slučaju knjige – zbirke igrokaza Sanje Lovrenčić *Noina mačka i drugi igrokazi* koja je 2010. godine nagrađena Nagradom *Grigor Vitez* za najbolju dječju knjigu godine, odnosno za tekst, a ne za izvedbu”. (isto: 153)

Pokretanjem **Festivala hrvatske drame za djecu *Mali Marulić*** 2008. godine, čiji je utemeljitelj i organizator Gradsko kazalište lutaka Split, s namjerom poticanja i promoviranja tekstova hrvatskih autora za djecu i njihovih scenskih produkcija, dječji igrokaz u hrvatskoj dječjoj književnosti dobio je novi prostor djelovanja i kreativnoga razvoja. Osobito je to važno s obzirom na to da je Organizator dosad objavio dva tiskana i jedno elektroničko izdanje nagrađenih tekstova dječjih igrokaza. Igrokazi u ovim zbornicima terminološki su opisani kao: dramsko-lutkarski tekst za djecu, igra za lutke i glumce, igrokaz za djecu ranoga školskog uzrasta (Tudor 2012), dramski tekst za djecu, lutkarski igrokaz, lutkarska igra (Tudor 2015), lutkarska predstava i šaljiva obiteljska melodrama za tri naraštaja (Tretinjak 2018).¹

Raznolikost žanrovskih i terminoloških odrednica dječjega igrokaza kao književnog roda dječje književnosti, i njegovih vrsta, posebice lutkarskog igrokaza kao vrste tekstova namijenjenih izvođenju s lutkama, potiče pitanje razumijevanja termina **lutkarski igrokaz**. Tekst lutkarskoga igrokaza namijenjen je scenskom izvođenju lutkarske predstave, dakako, s lutkama u lutkarskome kazalištu. Lutkarsko kazalište valja razumjeti kao, uz tzv. kazalište živog glumca, jedno od dva osnovna sustava kazališnoga izraza, kojem je bitno svojstvo razlike lutka animirana umješnošću glumca lutkara (Čečuk 2009: 14-15). Kao takvo: „lutkarsko kazalište sposobno je da se izrazi u najrazličitijim žanrovima” (Kolár 1992: 18) kao što su dramske predstave – komedije, tragedije i drugi klasični tekstovi dramske literature, glazbene predstave – opere, mjuzikli, baleti itd., i to u lutkarskim predstavama namijenjenima dječjoj, ali i odrasloj publici.

S obzirom na to da lutkarske predstave nisu uvijek namijenjene isključivo djeci, već da se izvode i lutkarske predstave namijenjene odraslima, lutkarski igrokaz kao dramski tekst namijenjen izvođenju s lutkama može se smatrati vrstom dječjeg igrokaza u okviru dječje književnosti ako je, kao i svako književno djelo koje pripada dječjoj književnosti, sadržajem blisko i zanimljivo, a izrazom razumljivo djeci određene dobi. Samim time, i lutkarska predstava uprizorena prema dječjem lutkarskom igrokazu bit će namijenjena dječjoj kazališnoj publici.

---

¹ Više o tome može se pročitati na mrežnoj stranici: <http://gkl-split.hr/marulic> .

Vrste scenskih lutaka

U ovom poglavlju vrste scenskih lutaka predstavljene su prema knjizi Livije Kroflin *Duša u stvari, Osnovne lutkarske tehnike i njihova primjena* (Kroflin 2020). Drugi izvori koji se bave vrstama scenskih lutaka navedeni su u popisu preporučene literature.

Lutka, animacija, animator, kazalište lutaka

Prema definiciji najznačajnijeg europskog teoretičara i povjesničara lutkarstva Henryka Jurkowskog:

„**Lutka** je trodimenzionalna figura izrađena od različitih materijala poput drva, voska, papirmašea, platna ili metala.

Namijenjena je kazališnoj izvedbi da prikaže čovjeka ili neko drugo biće, a oživljava je čovjek uz pomoć žica i štapova kojima manipulira izvana ili neposredno vlastitom rukom, ukoliko je, na primjer, manipulirana iznutra.” (Kroflin 2020: 15)

Animacija je za kazalište lutaka ključni pojam.

Animator je čovjek koji lutku animira, oživljava, udahnuje joj život, obduhovljava je.

Nazivi za animatora: lutkar, animator, glumac lutkar, glumac animator, glumac s lutkom, voditelj lutaka itd.

Kazalište lutaka ili lutkarsko kazalište tradicionalan je naziv za određenu vrstu kazališta u kojem likove ne utjelovljuju „živi” glumci nego lutke koje animiraju lutkari.

Podjela scenskih lutaka

Uz različite mogućnosti podjele scenskih lutaka autorica Livija Kroflin predlaže tri uobičajena načina podjele:

1. Podjela lutaka prema položaju (poziciji, mjestu) animatora u odnosu na lutku, odnosno s obzirom na to otkud lutka dobiva impuls koji ju animira, a ne na položaj lutke u odnosu na tijelo animatora

Animator može biti:

- iznad lutke – marionete
- ispod lutke – ginjoli i štapne lutke
- iza lutke ili sa strane – stolne lutke.

2. Podjela lutaka prema načinu upravljanja (metodi kontrole)

Animacija može biti:

- izravna (direktna) – prstne lutke, ginjoli, zijevalice
- neizravna (indirektna)
  - štapne lutke – impuls od ruke animatora putuje do kroz štap
  - marionete – impuls od ruke animatora putuje kroz konce
- kombinirana – spoj zijevalice i javanke.

3. Podjela lutaka prema volumenu

Lutke mogu biti:

- plošne – kao predmet u prostoru lutka ima tri dimenzije, no kod tzv. plošnih lutaka debljina lutke je zanemariva te se naziva plošnom, takva lutka ima samo dvije strane i ne okreće se u prostoru
- lutke punoga volumena (najčešće u uporabi).

Lutke na ruci

Ruka je osnovno izražajno sredstvo glumca animatora, koje u sebi akumulira sve njegove stvaralačke mogućnosti i vještinu. (Kroflin 2020)

Lutke na ruci jesu sve one lutke koje su izravno na animatorovoj ruci, koje kao da su dio animatora samoga, i animiraju se izravno, bez pomoći ikakvih štapova, konaca ili žica.

Vrste lutaka na ruci: ginjoli, zijevalice, mimičke lutke, prstne lutke, ruke kao lutke.

Marionete

Marioneta je lutka animirana odozgo, neizravno preko konaca (ili žice odnosno štapa ili u kombinaciji konaca i žica).

Hrvatska istoznačnica za marionetu glasi „lutka na koncu” iako postoje i marionete na žici.

Marioneta predstavlja ljudsko ili životinjsko biće izgrađeno u potpunosti, od glave do pete (za razliku od ginjola, koji je izgrađen od struka nagore, a noge, ako ih ima, nosi kao „privjesak”).

Kad i nema napravljene noge, one se pretpostavljaju jer tkanina koja predstavlja marionetinu odjeću seže do poda, pa izgleda kao da su noge skrivene.

Vrste marioneta: dvije su osnovne vrste marioneta – u jednu pripadaju lutke isključivo na koncima, a u drugu lutke koje imaju barem jednu žicu (odnosno štap).

Marionete isključivo na koncima:

- marionete u paru
- „maramonete”
- *Kopf-Schulter* marionete
- trik-marionete.

Sicilijanke – marionete na žici/štapu

Sicilijanka je marioneta na štapu odnosno na žici.

Tako na hrvatskom nazivamo sve marionete koje su vođene barem jednom čvrstom vodilicom, bez obzira imaju li uz nju još koju žicu, jedan ili više konaca.

Ta jedna čvrsta vodilica čini bitnu razliku između sicilijanke i marionete na koncu.

Sicilijanka je naziv dobila po posebnom lutkarskom žanru naziva *opera dei pupi* (opera – tal. djelo, pupi – tal. lutke), nastalom na Siciliji i u južnoj Italiji – u Napulju, ali se mogla vidjeti i u drugim krajevima Italije.

Štapne lutke

Štapna lutka ili lutka na štapu svaka je lutka koja se animira odozdo preko štapa.

Iako postoje druge vrste lutaka na štapu (marionete na štapu – sicilijanke, stolne lutke animirane preko štapova) – **štapnim lutkama nazivamo samo one lutke na štapu koje su animirane odozdo**. Pritom se misli na položaj animatorove ruke i mjesta odakle dolazi impuls, bez obzira na položaj tijela animatora u odnosu na lutku.

Vrste štapnih lutaka:

Štapne lutke mogu biti punog volumena ili plošne.

Štapne lutke punoga volumena mogu biti:

- na jednom štapu
- na jednom štapu sa živom rukom ili dvije žive ruke
- na dva štapa
- javanke (na jednom štapu s dva štapića za lutkine ruke).

Plošne štapne lutke mogu biti:

- u jednom komadu bez pokretnih dijelova
- s pokretnim dijelovima bez posebnih vodilica
- na jednom nosivom štapu s dva štapića za ruke

Od štapnih lutaka svjetsku su slavu stekle javanke. Ova vrsta štapnih lutaka – javanka preuzela je mnoge osobine ginjola i marionete, ali ih je preobrazila i popravila njihove mane pa je neki lutkari smatraju najsavršenijom lutkom i najkompletnijom lutkarskom tehnikom.

Štapne lutke javanke u hrvatskom lutkarstvu: lutke Berislava Deželića

Berislav Deželić (1920. – 1982.), arhitekt, scenograf i kostimograf, zarana se posvetio kreaciji lutaka. Predstave, koje ostvaruje s redateljem Davorom Mladinovicim, postale su glavno obilježje Zagrebačkoga kazališta lutaka šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Deželić se odmiče od imitativnosti, u težnji ka stilizaciji i apstraktnosti oslobađa lutku detalja, ostavlja samo bitne oznake lika i svodi je na čiste geometrizirane oblike. „Njegova rješenja od lutke stvaraju scenski simbol koji dramaturški izrasta iz literarne podloge.” Za njegov ideal čiste forme javanka kao da je bila zadana. (Kroflin 2020: 117-119)

Stolne lutke ili lutke na podlozi

Stolnim lutkama nazivamo sve lutke na podlozi, animirane odostraga (ili sa strane), vidljive u cijelosti. Stolna lutka zahtijeva podlogu po kojoj se kreće. Mnoge su predstave doista uprizorene na stololikoj podlozi, no stolne lutke mogu se kretati na podlogama razne veličine i visine, na podu, kao i „u zraku” – na zamišljenoj podlozi. Voda također može poslužiti kao podloga, kao u vijetnamskom kazalištu na vodi.

Gledatelj vidi cijelu stolnu lutku. Ne postoji paravan koji bi sakrio neki lutkin dio, kao što se događa kod ginjola ili štapnih lutaka. Animator je na istoj razini s lutkom i najčešće je vidljiv, iako ne mora biti. Lutka se animira odostraga ili sa strane.

Specifične vrste stolnih lutaka (Kroflin 2020: 157-158):

- Bunraku
- Kuruma ningyo

Inačicu tehnike kuruma ningyo u hrvatsko lutkarstvo prvi je uveo Zlatko Bourek u predstavi *A Fifteen Minute Hamlet* Toma Stopparda 1982. godine, odjenuvši lutkare u bijelo i stavivši im kukuljice.

Kazalište predmeta

Kazalište predmeta je lutkarsko kazalište u kojem se ne koriste figurativne lutke nego predmeti koji se prepoznaju kao stvari iz svakodnevnog, izvankazališnog života.

U kazalištu predmeta vidimo sad predmet (koji prepoznajemo kao običan, svakodnevni predmet), a sad lik u kazališnoj predstavi. Ovu pojavu Henryk Jurkowski naziva **opalizacijom**.

U kazalište predmeta ubraja se i **animacija dijelova tijela**, kao i **kazalište materijala**.

U kazalištu predmeta pojavljuju se objekti koji nisu kreirani za kazališnu, umjetničku namjenu nego u druge svrhe.

To mogu biti:

- neoblikovani materijali (npr. tkanina, papir itd.)
- namjerno izrađeni predmeti koji imaju neku uporabnu funkciju (stolac, četka, kišobran, olovka itd.)
- stvari nađene u prirodi (lišće, plodovi, drvo, kamen itd.)
- dijelovi tijela itd.

Izvaninstitucionalna i amaterska kazališta ne boje se eksperimentirati kazalištem predmeta. Primjerice, Vlasta Pokrivka, osnivačica i voditeljica Amaterskog lutkarskog kazališta „Kvak” (danas Lutkarski studio „Kvak”), posvetila se predstavama za najmanju djecu, a lutke je izrađivala od tikava uz minimalne dodatke. Kruna Tarle, osnivačica Umjetničke organizacije KRUNA TARLE-art, u svojem se radu bavi istraživanjem prave poetike kazališta predmeta i srodnih vrsta.

Primjer kazališta materijala: Studenti glume i lutkarstva na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku uprizarili su 2015. godine, kao svoj diplomski rad, pripovijetku Dinka Šimunovića *Duga*, u režiji te sa scenografijom i lutkama Tamare Kučinović, uz mentorstvo Maje Lučić. U ovoj predstavi upotrijebljeni su kamen i glina kao materijali za lutke – likove Čardačana, predstavnika strogog tradicionalnog odgoja, i za scenografiju Čardaka, te granje, zemlja i glina kao mekani prirodni materijali za uprizorenje prizora iz prirode u kojoj je djevojčica Srna nakratko bila sretna. (Kroflin 2020: 188-189)

Crno kazalište

Crno kazalište je vrsta kazališta koja se temelji na specifičnoj kombinaciji uporabe svjetla i tame. Riječ je o vrsti kazališta koju karakterizira specifična, selektivna uporaba svjetla: osvjetljen je vrlo precizno definiran prostor glumačke/lutkarske igre, odnosno osvjetljeni su samo objekti (predmeti/lutke/glumci/dijelovi tijela) koje publika treba vidjeti, dok su istodobno skriveni svi dijelovi za koje se želi da publici ostanu skriveni.

U lutkarskome crnom kazalištu animatore ne pokriva paravan, kao u drugim tehnikama, nego tama. To se postiže na dva načina te govorimo o dva tipa crnoga kazališta: crno kazalište s običnim (bijelim) svjetlom i crno kazalište s UV (ultraljubičastim) svjetlom.

„Obično” crno kazalište

Za taj je tip bitno potpuno zamračenje pozornice (crna kutija) i snop svjetlosti koji odvaja vidljivo od nevidljivog. Vidljivi su samo predmeti i lutke koji uđu u svjetlosni koridor. Animatori su odjeveni u crno, kako bi se stopili s pozadinom. Igra se samo u prednjem planu, uz „rampu”, bez dubine.

Luminiscentno (fluorescentno) kazalište

U ovom se tipu crnog kazališta koristi vrlo efektna tehnika koja nastaje kombinacijom ultraljubičastog svjetla i fluorescentnih materijala. Sve što se ne smije vidjeti, crno je, ono što treba vidjeti, obojeno je fluorescentnim bojama te se može koristiti cijela dubina pozornice.

Crno kazalište u hrvatskom lutkarstvu: umjetničko djelovanje Berislava Brajkovića

Pionir crnoga luminiscentnoga kazališta u nas i najvažniji njegov predstavnik bio je Berislav Brajković (1925. – 2012.), diplomirani kipar, koji je u zagrebačkoj Družini mladih stekao temeljno glazbeno, kazališno i lutkarsko obrazovanje. Od 1963. do 1973. Brajković je bio umjetnički ravnatelj Kazališta lutaka u Rijeci u koje je uveo niz novina, među kojima i tehniku crnoga kazališta. Predstava *Muzičke minijature*, koju su sačinjavali *Ljubavni snovi* Franca Liszta, *Mala suita* Claudea Debussyja i *Slike s izložbe* Modesta Petroviča Musorgskog, izvedena 1966. godine u režiji Berislava Brajkovića i s lutkama Ladislava Šošterića, izazvala je pravu senzaciju te se pokazala kao prekretnica u radu riječkoga Kazališta lutaka, ali i hrvatskog lutkarstva uopće. Slovački lutkarski umjetnici – scenograf, kreator lutaka i redatelj Bohdan Slavík (1917. – 1974.) i redatelj Jan Ozábal (1914. – 1981.) bavili su se u svom radu crnim kazalištem te su utjecali i na hrvatsko lutkarstvo, posebno osječko. Redatelj Jan Ozábal postavio je u Osijeku, u suradnji sa Slavíkom kao likovnim kreatorom, dvije predstave u tehnici crnoga kazališta, koja se tada nije često viđala u Hrvatskoj. Bile su to predstave *Šuma Striborova*, izvedena prema bajci Ivane Brlić-Mažuranić 1967., i *Veli Jože*, izvedena prema pripovijetci Vladimira Nazora 1968. godine. Slavík je u tehnici crnoga kazališta, također u Osijeku, 1971. godine postavio i autorski projekt *On i on*.

Kazalište sjena

Kazalište sjena je posebna vrsta kazališta (a ne vrsta lutaka) u kojem se mogu koristiti bilo kakve ili nikakve lutke.

Postojanje kazališta sjena uvjetuju tri bitna elementa: izvor svjetlosti, objekt koji baca sjenu i podloga na koju se sjena projicira (najčešće zaslon). Svaki od ovih elemenata može se pojaviti u različitim inačicama.

Kazalište sjena umnogome je jedinstveno i drugačije od drugih. Za razliku od predstava za koje je potrebno napraviti lutke, kazalište sjena ima ishodište u stvarnome svijetu prirodnih pojava.

To je jedina tehnika koju gledamo posredno, preko zaslona. Također je i jedina tehnika u kojoj je trodimenzionalni svijet sveden na tek dvije dimenzije.

Sjene zahtijevaju preokrenuto, izvrnuto mišljenje, mišljenje „u negativu”, daju drukčiji pogled na svijet – uvid u neki drugi svijet, prodiru duboko u čovjeka, izvlače iz njega njegove najdublje želje, najskrivenije misli.

Primjer iz naše suvremenosti: predstava *Patka, Smrt i tulipan* Kazališta lutaka Ljubljana (Lutkovnog gledališča Ljubljana), premijerno je izvedena 2014. godine u režiji Fabrizija Montecchija prema slikovnici njemačkog ilustratora i pisca Wolfa Erlbrucha.

U predstavi se koristi nekoliko manjih zaslona, nastupaju dvije glumice i mnoštvo lutaka za dva lika: Patku i Smrt. Lutke prikazuju likove u različitim položajima (Patku koja leti, koja pliva, na drvetu itd.). Glumice koje pričaju priču, igraju uloge, pokazuju lutke i njihove sjene čas s jedne čas s druge strane zaslona. Priča o neobičnom prijateljstvu jedne patke i – smrti, tema o kojoj se djeci obično ne govori, priča je puna osjećaja, senzibilnosti, poezije i humora, u kojoj se i Patka i publika sprijateljuju sa Smrću. (Kroflin 2020: 140)

S obzirom na temu smrti, prisutnu u predstavi *Patka, Smrt i tulipan*, uporaba kazališta sjena, kojim se može dočarati metafizička onostranost, pokazuje se kao razumljiv izbor za uprizorenje istoimene slikovnice Wolfa Erlbrucha.

Odnos glumca i lutke u lutkarskoj predstavi

S obzirom na promjene koje su nastupile u lutkarstvu u dvadesetom stoljeću, uz postojanje klasičnoga lutkarskoga kazališta – lutkarskih predstava izvedenih isključivo s lutkama koje animiraju glumci lutkari skriveni od publike paravanom, scenografijom ili zamračenjem dijela pozornice kojim se kreću, Henryk Jurkowski upućuje na pojavu, kako ga naziva, **kazališta**

različitih izražajnih sredstava koje posreduje između živih dramskih i materijalnih lutkarskih elemenata, a, **pored lutke, na sceni uključuje glumca te maske, rekvizite i objekte.** Tip kazališta koji povezuje sva dostupna izražajna sredstva odnosno kazalište različitih izražajnih sredstava ima i svoje **podžanrove** koji se temelje na odnosu prema kazališnoj iluziji. Ti su podžanrovi: **iluzionističko kazalište i kazalište trenutačne iluzije.**

U **iluzionističkom kazalištu** na sceni su lutke, maske, glumci u ulogama likova koje tumače (a ne kao animatori lutaka) i predmeti kao autonomni partneri scenskih događanja bez otkrivanja izvora animacije ili glasovne energije lutaka ili predmeta (glumci lutkari su skriveni od publike paravanom, scenografijom, zamračenjem dijela pozornice kojim se kreću ili slično).

Kazalište trenutačne iluzije ono je kazalište koje se odriče neprekidne iluzije tj. vjerovanja u oživljenost lutke u cijeloj predstavi demonstrirajući ne samo neki događaj ili fabulu nego i proces kazališne kreacije – animiranja („oživljavanja”) lutke. U kazalištu trenutačne iluzije glumac lutkar može na sceni biti vidljiv, ali diskretnoga ponašanja te djelovati kao pozadina lutkinoga djelovanja, može biti potpuno prisutan i vidljiv za publiku te vlastitom mimikom i gestama pomagati lutki, te može preuzeti na sebe obvezu igranja lika, a da lutku tretira kao neku vrstu kostima (Jurkowski 2007).

Povijest hrvatskoga lutkarstva

Izvor: <https://unima.hr/lutkarstvo/povijest/>

O počecima hrvatskoga lutkarstva piše Antonija Bogner-Šaban u članku s naslovom *Tako je počelo*.

Prve znane lutkarske predstave odvijale su se u Djetičkome domu na današnjem Britanskom trgu u Zagrebu, na pozornici podignutoj za tu namjenu te podređenoj marionetskoj tehnici. Poznato je da je na tome mjestu odigrano nekoliko predstava u razdoblju od 1916. do 1918. godine te da im je redatelj bio Velimir Deželić, ml. Ove predstave rađene su prema motivima poznatih narodnih pripovijesti kao što su *Dugonja, Vidonja i Trbonja*, ili su pak igrana poznata djela svjetskoga repertoara kao što su *Ivica i Marica* Engelberta Humperdincka.

Po završetku Prvog svjetskog rata okupila se nekolicina uvažениh stvaratelja kao što su Velimir Deželić, Ljubo Babić i Božidar Širola, da bi svi zajedno pridonijeli uprizorenju djela **Dragutina Domjanića *Petrica Kerempuh i spametni osel, izvedenog 9. travnja 1920.*** u Hrvatskom glazbenom zavodu. **Tom predstavom otpočinje kontinuirano postojanje lutkarske scene u Hrvatskoj**, a Zagreb dobiva još jedno kazalište nazvano **Teatar marioneta**.

Nešto drugačija povijesna situacija obilježava lutkarske napore u drugim hrvatskih gradovima. U Zagrebu se Teatar marioneta razvija i traje pod okriljem istaknutih pojedinaca koji svojim dignitetom okupljaju ansambl i oblikuju repertoar. U Splitu, Sušaku – Rijeci koja tridesetih godina 20. stoljeća nije bila u sklopu Hrvatske – i u Osijeku s većim ili manjim kontinuitetom također djeluju lutkarska kazališta. Organizirana su pod okriljem Jugoslavenskog sokola, koji svojom ideološkom određenošću upravlja, iako ne sasvim, umjetničkim profilom pojedinih uprizorenja. Dok je u Zagrebu lutkarstvo bilo nadahnuto zbivanjima u Münchenu, Ljubljani i samo donekle češkim lutkarstvom, u Splitu, Osijeku i Sušaku utjecaj čeških lutkara, posebno onih iz Praga, bio je od presudne važnosti.

O razvoju hrvatskog lutkarstva nakon Drugog svjetskog rata pišu Livija Kroflin u članku s naslovom *Ususret modernom lutkarskom teatru* i Dalibor Foretić u članku s naslovom *Osvajanje nove izražajnosti*.

Najstarije profesionalno lutkarsko kazalište u Hrvatskoj jest splitsko Kazalište lutaka. Još nisu ni utihnuli pucnjevi Drugoga svjetskog rata kad je na inicijativu Mirka Božića i

Damjana Dujšina 8. ožujka 1945. pokrenuta lutkarska scena u istim prostorijama u kojima je od 1930. do 1941. godine djelovalo amatersko kazalište lutaka kao sekcija društva „Sokol”. Neki od članova, kao npr. Vlaho Linardović, kreator marioneta i scenograf, nastavljaju rad u novoosnovanom kazalištu lutaka gdje je njihovo iskustvo od neprocjenjive vrijednosti za početak rada kazališta. Prva premijera izvedena je 2. srpnja 1945. Bila je to dramatisirana ruska pripovijetka *Zaleđeni brežuljak*, u obradi književnika Mirka Božića koji je bio redatelj predstave i prvi direktor Kazališta. Splitsko je kazalište posebno zanimljivo stoga što je do početka šezdesetih godina izvodilo isključivo marionetske predstave. Kasnije počinje s uvođenjem javanki, ginjola, marioneta na kratkim koncima i kombiniranih lutkarskih tehnika, ali ostaje jedino kazalište u zemlji koje njeguje tradiciju i kompliciranu tehniku marioneta.

U povijesti **zagrebačkoga lutkarstva** novo poglavlje otvara izvaninstitucionalna kazališna Družina mladih. Interes tzv. Družinara usmjeren je na tri područja: tradicionalni teatar, korske recitacije i kazalište lutaka. Po završetku Drugog svjetskog rata Družina mladih izlazi u javnost, i to uglavnom izvedbama tekstova Radovana Ivšića, i Čehovljevim jednočinkama izvedenima tehnikom ginjola. U eri vladajućeg socrealizma Ivšićevi komadi nisu mogli biti prihvaćeni pa se rad Družine mladih počinje smatrati subverzivnim te biva zabranjen. No primjer Sovjetskoga Saveza, u kojem su po Obrazcovljevu modelu nicala nebrojena lutkarska kazališta, naveo je Odjel za kulturu i umjetnost ministarstva prosvjete da 1946. izda Družini mladih dozvolu za rad „Kazališta lutaka kao privatne umjetničke družine”, a 1948. godine ono biva proglašeno profesionalnim lutkarskim kazalištem i proziva se Zemaljskim kazalištem lutaka (danas: Zagrebačko kazalište lutaka). Tijekom godina istaknuta je bila suradnja redatelja Davora Mladinova i scenografa Berislava Deželića koja će šezdesetih godina postati glavno obilježje djelovanja Zagrebačkog kazališta lutaka. Deželić obogaćuje scenu kazališta lutaka temeljno novim shvaćanjem lutke, oslobađajući lutku raznoraznih detalja te imitativnosti živih bića, svodeći je na jasne geometrizirane oblike. Svoja istraživanja ne ograničava samo na područje oblika, nego ispituje razne materijale, uvodi nove i nastoji da materijal sam govori svojim izraženim svojstvom. Deželićeva kreativnost, samosvojnost, neovisnost bilo o kojoj školi bila je iznimno važna za novu estetiku zagrebačkoga lutkarstva i za stjecanje međunarodnog ugleda Zagrebačkoga kazališta lutaka. U kontekstu zagrebačkog lutkarstva važno je spomenuti Milana Čečuka koji je jedno vrijeme radio kao glumac lutkar u Zagrebačkom kazalištu lutaka, istaknuo

se kao pisac lutkarskih igrokaza, a značajan je i kao, do sada jedini, sustavni kritičar, povjesničar i teoretičar hrvatskoga lutkarstva.

Godine 1951. osnovano je **Kazalište lutaka Zadar** kao ustanova sa samostalnim financiranjem. Prvu premijeru ansambl toga kazališta izveo je 1. siječnja 1952. godine pa se taj datum bilježi kao početak rada Kazališta lutaka Zadar. Izvedena je predstava *Crvenkapica* Vladimira Nazora u režiji Mile Gatara, kojom otad započinje svaka kazališna sezona ovog Kazališta. Velike zasluge za osnivanje kazališta imao je Bruno Paitoni, nekadašnji student Akademije lijepih umjetnosti u Parizu i prvi direktor zadarskoga Kazališta lutaka. Presudna godina u povijesti ovoga Kazališta bila je 1960. kada je kazalište završilo period amaterskog rada i dobilo status profesionalne ustanove. Jedan od osnivača i dugogodišnji bard zadarskog Kazališta lutaka bio je Mile Gatara, dramaturg, redatelj i glumac. Važan je i njegov pedagoški rad, tzv. „Gatarina škola”, kroz koju je prošlo nekoliko generacija lutkara. Zahvaljujući Mili Gatari zadarsko je Kazalište lutaka šezdesetih godina izgradilo svoju prepoznatljivu fizionomiju, a angažiranjem Branka Stojakovića kao scenografa i kreatora lutaka ovo Kazalište dobiva iznimno darovitog umjetnika čije se inscenacije odlikuju osebnjuošću likovnog izraza, maštovitošću i funkcionalnošću. Godine 1971. izvedena je predstava *Ružno pače* u režiji Luke Paljetka, glumca, dramaturga i redatelja Kazališta lutaka Zadar, kojom se Luko Paljetak uvrstio u red stvaralaca koji pomiču klasične barijere lutkarstva i stvara lutkarstvo iskrene, maštovite i nepatvorene poezije.

Predstava *Postojani kositreći vojnik*, izvedena prema istoimenoj bajci Hansa Christiana Andersena 1978. godine u Kazalištu lutaka Zadar, zbog mnogo se razloga smatra kopernikanskim obratom u hrvatskom lutkarstvu i početkom njegova najnovijeg razdoblja. Najveće su joj vrijednosti bile dinamična vizualizacija, cjelovito sagledavanje funkcija animatora, lutke i scenografije u scenskom prostoru i, naročito, filmsko kadriranje scenske slike postignute fascinantnom animacijom lutke i scenskih elemenata. Dotad je vizualni element najčešće služio kao ilustracija priči, odnosno riječi. Ova predstava svela je fabulu tek na nekoliko škratih dijaloga, posredujući priču gotovo isključivo slikom, glazbom i pokretom. A njezina ljepota i poetičnost jednako su bile pristupačne djeci i atraktivne odraslima. Time je predstava zadarskih lutkara *Postojani kositreći vojnik* pridonijela razbijanju jedne od ograničavajućih predrasuda o lutkarstvu u našoj kulturi od samih početaka – prema kojoj se ono smatra kazalištem isključivo za djecu i to

onu najmlađe dobi. Predstavu su stvorili redatelj Luko Paljetak i scenograf i kreator lutaka Branko Stojaković. Paljetak, istaknuti pjesnik i dramski pisac, jasno je oformio svoja polazišta u lutkarskoj umjetnosti, a kao lutkarski redatelj postigao je u relativno malom broju režija poetsku sublimnost, vizualnu raskošnost, tragajući u tekstu za mogućnostima njegovih najadekvatnijih scenskih i animatorskih rješenja. Branko Stojaković jedan je od najznačajnijih likovnih stvaratelja u povijesti hrvatskog lutkarstva. Scenograf, kostimograf i graditelj lutaka, Stojaković se odlikuje fascinantnom prilagodljivošću zadanom likovnom ključu, postižući iznimne vizualne učinke, a kao izvrstan poznavalac lutkarskih tehnika njihovim nadahnutim variranjem i kombiniranjem nameće se vrlo često kao koautor predstave. O tome svjedoči i njegova antologijska kreacija inscenacije prvog hrvatskog spjeva, *Judite* Marka Marulića, izvedena također u zadarskom Kazalištu lutaka, u čijoj je scenografiji Stojaković varirao prepoznatljive elemente srednjovjekovne dalmatinske arhitekture.

Kazalište koje nije isključivo lutkarsko, ali kojemu lutkarske predstave čine značajan dio repertoara, jest **Dječje kazalište u Osijeku**. Začetak bilježi još 1950. godine, a profesionalizirano je 1958. godine, kad su se ujedinili amatersko Lutkarsko kazalište (osnovano 1952. godine) i pionirska sekcija RKUD-a „Ognjen Prica” čije će ime ovo Kazalište nositi. Prva predstava, izvedena 1957. godine, bila je dječja igra s pjevanjem Branka Mihaljevića *Zeko, zriko i janje* u režiji Ivana Baloga. Otada ansambl izvodi različite predstave za djecu, a u okviru Kazališta niz godina djeluju i Dječji i Baletni studio. Godine 2006. Dječje kazalište u Osijeku dodaje svom imenu ime svojeg vrijednog suradnika Branka Mihaljevića te se otada zove **Dječje kazalište Branka Mihaljevića u Osijeku**. Na uobličavanje estetike osječkog lutkarstva snažno je utjecalo češko i slovačko lutkarstvo, a redatelji iz tih zemalja bili su česti gosti na sceni osječkog Kazališta (npr. Jan Ozabal i Bohdan Slavík). Od domaćih redatelja predstave najčešće potpisuju Ivan Balog i Zorka Festetić te, kao gost Borislav Mrkšić, dok se kao scenograf uglavnom javlja Zvonimir Manojlović. Koriste se raznovrsne tehnike – marionete, ginjoli, kombinacija različitih lutkarskih tehnika, maske itd. Dječje kazalište Branka Mihaljevića u Osijeku značajno je i po tome što je jedan od osnivača jedinog hrvatskog nacionalnog festivala lutaka – SLUK-a – Susreta lutkarskih kazališta Hrvatske.

Najmlađe profesionalno lutkarsko kazalište u Hrvatskoj jest **Kazalište lutaka Rijeka**, koje je u prvo vrijeme nosilo ime „**Domino**”. Prve lutkarske predstave u Rijeci plod su entuzijazma Željka Frelića i Dragana Blažekovića, članova ansambla Hrvatske drame tadašnjeg Narodnog kazališta „Ivan Zajc” u Rijeci. Blažeković je 1958. godine sa skupinom glumaca počeo pripremati i izvoditi lutkarske predstave u Guvernerovoj palači u Rijeci, današnjem Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka. Dvije godine kasnije osnovano je profesionalno kazalište lutaka koje je 1961. godine dobilo i svoju dvoranu. U prvo su vrijeme riječki lutkari bili orijentirani pretežno na domaće literarno stvaralaštvo za lutkarsku scenu, koje su i poticali (npr. *Vilinska kočija* tada mladog riječkog pisca Nedjeljka Fabrija djelo je napisano baš za njih, a praizvedeno je u sezoni 1966./1967.), ali su kasnije nastojali svoj repertoar obogatiti vrijednim djelima iz strane literature.

Berislav Brajković, umjetnički vođa riječkog Kazališta lutaka od 1963. do 1973. godine, u svojoj je osobnosti ujedinio znanje i sposobnost akademskog kipara s izvanrednom maštovitošću animatora i režisera, odlikujući se i temeljitim poznavanjem lutkarskog zanata. Uz njegovo su ime vezani svi najznačajniji uspjesi riječkoga ansambla toga razdoblja kao i neprekidna težnja za zanatskim novostima. Tako je predstava *Muzičke minijature*, izvedena 1966. godine u luminiscentnoj varijanti crne tehnike, zbog dotad na hrvatskoj lutkarskoj sceni neviđene animacije i inventivnosti scenskih zamisli scenografa Ladislava Šošterića, označila prekretnicu u radu riječkog ansambla, ali i značajnu novost u hrvatskom lutkarstvu. Bio je to glazbeno-pantomimski teatar predmeta koji je u naše lutkarstvo uveo dotad nepoznat žanr i tom svojom težnjom za totalnim lutkarstvom probio se u (u to vrijeme) avangardnu liniju hrvatskog lutkarstva. Osim toga, riječki su lutkari prvi u Hrvatskoj počeli primjenjivati mimičke (u izvedbi lutkarske opere *Kućica sloge* Borisa Papandopula) i naglavne lutke (u izvedbi igrokaza *Vilinska kočija* Nedjeljka Fabrija), dok je u predstavi Nazorova *Velog Jože* otvaranjem proscenija za igru glumca srušen klasični rampni paravan ginjolske pozornice, produživši tu pozornicu u gledalište. Povodom otvaranja obnovljene zgrade Kazališta, koje od 1993. godine nosi današnji naziv **Gradsko kazalište lutaka Rijeka**, 1996. godine u Rijeci je bila organizirana prva Revija lutkarskih kazališta koja je s vremenom prerasla u međunarodnu lutkarsku manifestaciju. Godine 2004. gradovi Rijeka i Opatija, te Gradsko kazalište lutaka bili su domaćinima Svjetskom kongresu krovne lutkarske organizacije UNIMA-e i popratnom Međunarodnom festivalu lutkarskih kazališta.

Uz hrvatska institucionalna lutkarska kazališta u najnovije vrijeme prisutne su i samostalne **izvaninstitucionalne lutkarske organizacije** čije djelovanje rezultira zanimljivim lutkarsko-glumačkim ostvarenjima što su obilježila suvremenu hrvatsku lutkarsku scenu. Riječ je o *Umjetničkoj organizaciji GLLUGL* iz Varaždina čija je članica i prva hrvatska lutkarska redateljica Tamara Kučinović, zatim o *Lutkarskoj organizaciji koju fakat trebamo – LOFT* iz Zagreba umjetničke voditeljice, redateljice Morane Dolenc te o *Teataru Poco Loco* redateljice Renate Carole Gatice i suradnika.

Lutkarski festivali, smotre i revije u Hrvatskoj

Poglavlje koje slijedi sadrži osnovne podatke o najvažnijim hrvatskim festivalima, smotrama i revijama lutkarskih kao i glumačkih kazališta za djecu i mlade, od najstarijeg – zagrebačkog PIF-a do najmlađeg – karlovačkog InPuT Fest-a. Kako bi se, uz izvedbenu dimenziju, naglasila važnost suvremene domaće dramske produkcije dječjih i lutkarskih igrokaza, u ovo poglavlje uvršteni su i podatci o Festivalu hrvatske drame za djecu „Mali Marulić” u Splitu.

Međunarodni festival kazališta lutaka – PIF Zagreb

Izvor:

<https://unima.hr/festivali/međunarodni-festival-kazalista-lutaka-pif-pupteatra-internacia-festivalo/>
PIF je najstariji i najveći međunarodni festival kazališta lutaka u Hrvatskoj. U imenu je zadržao esperantski naziv Pupteatra Internacia Festivalo u spomen na osnivače – Studentski esperantski klub (SEK). Još 1968. godine počeo se putem kulture širiti jedinstveni jezik esperanto pa je, uz kazališne i filmske festivale, nastao i lutkarski festival. U sedam festivalskih dana svake godine na PIF-u sudjeluje dvadesetak profesionalnih i amaterskih lutkarskih kazališta i družina, izvodeći predstave za djecu i odrasle. Nagrade dodjeljuju dva žirija – Međunarodni stručni žiri i Dječji žiri. Sudionici PIF-a mogu biti nagrađeni glavnim Nagradom festivala „Milan Čečuk” za najbolju predstavu u cjelini, Nagradom „Tibor Sekelj” za predstavu s najhumanijom porukom,

Nagradom za pojedinačno ostvarenje i Nagradom dječjeg žirija. Festival ne čine samo predstave. Izložbama, okruglim stolovima i raspravama, seminarima, lutkarskim radionicama, izdavačkom djelatnošću, uličnim programima i različitim drugim događanjima na PIF-u se predstavlja i promovira hrvatsko i svjetsko lutkarstvo.

SLUK – Susret lutkara i lutkarskih kazališta Hrvatske Osijek

Izvor: <https://unima.hr/festivali/sluk-susret-lutkara-i-lutkarskih-kazalista-hrvatske-osijek/>

Prvi Susret lutkara održan je u listopadu **1969. godine u Opatiji**, sa željom i idejom da hrvatska profesionalna kazališta pokažu svoja najbolja ostvarenja, razmijene iskustva u organiziranim razgovorima, ali i da se zabave u neformalnim druženjima. Nakon okupljanja u raznim većim hrvatskim gradovima, pa i povremenih prekida, lutkari su se 1977. trajnije skrasili u Osijeku, a Susret je dobio današnje ime i formu bijenalnih susreta što je zadržano do danas.

Istovremeno je **SLUK** postao natjecateljski festival što znači da je dobio i funkciju biranja najboljeg u dvogodišnjoj lutkarskoj produkciji. Početkom 90-ih godina 20. stoljeća oživljava ideja da se ovaj Festival svaki put održi u jednom od lutkarskih centara pa **SLUK** ponovno počinje putovati. Broj sudionika počinje se širiti: pored dotadašnjih lutkarskih kazališta niknula su u međuvremenu i nova, a uz domaće predstave pozivaju se i gosti iz inozemstva. U okviru **SLUK-a** redovito se održavaju sastanci Hrvatskoga centra UNIMA, a organiziraju se i rasprave o lutkarstvu, retrospektivne izložbe i drugi srodni sadržaji iz područja lutkarstva.

Festival hrvatske drame za djecu „Mali Marulić” Split

Izvor: <http://gkl-split.hr/stranica/o-festivalu>

U sklopu obilježavanja Marulićeva stvaralaštva, koje se svake godine odvija u Splitu, a čine ga književna predavanja i predstavljanja te Festival drame za odrasle, od **2008.** godine održava se i **Festival hrvatske drame za djecu „Mali Marulić”** koji organizira Gradsko kazalište lutaka Split. Potreba za utemeljenjem ovakvog festivala proizašla je iz problema s kojim se susreću sva kazališta za djecu u Hrvatskoj, a taj je pronalaženje tekstova za uprizorenje, osobito domaćih autora. **Temeljna odrednica Festivala** je uvjet prijave – dramski tekst (igrokaz) domaćeg autora ili autorice za lutkarsko ili za kazalište za djecu i mlade (domaći tekstualni izvornik). Zbog svoje koncepcije i ciljeva, „Mali Marulić,, je od neprocjenjive važnosti za hrvatsko kazalište za djecu. Seleksijski postupak u sastavljanju glavnog programa i festivalske nagrade motiviraju kazališta

na sudjelovanje, što znači i na izvedbe tekstova hrvatskih autora, kao preduvjet sudjelovanja na festivalu. Ne manje važno, festival putem Natječaja, koji je njegov sastavni dio, motivira pisce da pišu za lutkarsko kazalište i kazalište za djecu. Posljedično, veći broj kvalitetnih tekstova potiče produkciju predstava hrvatskih autora i pisaca tekstova za lutkarska i kazališta za djecu.

Međunarodni dječji festival Šibenik

Izvor: <https://unima.hr/festivali/međunarodni-djecji-festival-sibenik/>

Međunarodni dječji festival Šibenik prvi je put održan 1958. godine, na inicijativu nekolicine zaljubljenika u umjetnost za djecu, ali se ubrzo prometnuo u veliki i složeni festivalski mehanizam međunarodnog karaktera. Ova multimedijaska kulturna manifestacija svojevrsna je smotra onog najboljeg u stvaralaštvu za djecu i dječjeg stvaralaštva. Festival njeguje tri osnovna sadržaja: održavanje godišnje smotre odabranih ansambala iz Hrvatske i inozemstva (stvaralaštvo za djecu), radionički program kao oblik neposrednog uključivanja djece u stvaralački čin (dječje stvaralaštvo i edukacija) i organiziranje simpozija na temu umjetničke kreativnosti i estetskog odgoja djece (stručno-znanstveni aspekt). Posebnost Festivala su dječje umjetničke radionice koje se svake godine organiziraju na području vizualne kulture, video i filmske umjetnosti, scenskog stvaralaštva, književnosti itd.

Revija lutkarskih kazališta Rijeka

Izvor: <https://unima.hr/festivali/revija-lutkarskih-kazalista-rijeka/>

Revija lutkarskih kazališta u Rijeci se održava neprekidno od 1996. godine. Publici nudi uvid u recentne radove hrvatskih lutkarskih i dječjih kazališta te obogaćuje kazališno iskustvo ugošćujući i brojna europska i svjetska kazališta. Tijekom trajanja Revije predstave se izvode na pozornicama Gradskog kazališta lutaka Rijeka, Hrvatskog kulturnog doma na Sušaku, na pozornicama HNK Ivana pl. Zajca u Rijeci te u prostoru riječke Filodrammatice, a od 2021. godine i u novootvorenoj Dječjoj kući u Rijeci. U programu su najvećim dijelom zastupljene predstave za najmlađe, no, iako u manjem broju, izvode se i lutkarske predstave namijenjene odraslima. Uz gostujuće predstave, svake se godine u sklopu programa Revije postavljaju izložbe na temu lutkarstva, te se održavaju likovne i lutkarske igraonice i radionice kao popratni programi za djecu i roditelje. Od 2017. godine dodjeljuje se Nagrada publike „Domino” –

skulptura dizajnera Vanje Cuculića, nazvana prema jednom od naziva Gradskog kazališta lutaka Rijeka iz prvih godina djelovanja.

Vukovarsko lutkarsko proljeće, Vukovarsko-srijemska županija

Izvor: <https://unima.hr/festivali/vukovarsko-lutkarsko-proljece/>

Vukovarsko lutkarsko proljeće susret je lutkarskih kazališta iz Hrvatske i dijaspore. Održava se u stalnom terminu u tjednu prije Velikog tjedna i blagdana Uskrsa te traje pet dana (od ponedjeljka do petka). Idejni osnivači Vukovarskog proljeća su Kazališna družina Asser Savus i Gradsko kazalište lutaka Rijeka. Na Festivalu sudjeluju sva profesionalna lutkarska kazališta iz Hrvatske i dijaspore, te privatna lutkarska kazališta i lutkarske udruge koje se bave umjetničkim scenskim lutkarstvom. Kazališta dolaze s predstavama po vlastitom izboru, a valorizira ih Organizacijski odbor sastavljen od utemeljitelja Lutkarskog proljeća: Hrvatskoga centra UNIMA, Vukovarsko-srijemske županije, HDDU-a i Asser Savusa. Predstave se igraju u raznim prostorima – domovima kulture, školskim dvoranama, pastoralnim centrima i učionicama – i to u više gradova i općina Vukovarsko-srijemske županije. U okviru Lutkarskog proljeća zaslužnim umjetnicima dodjeljuju se: „Povelja Zvonko Festini” za životno djelo u području lutkarstva, Povelja za doprinos umjetnosti hrvatskog lutkarstva i Povelja za doprinos glumačkoj umjetnosti hrvatskog lutkarstva.

Lutkokaz – međunarodna revija lutkarstva

Izvor: <http://www.uaos.unios.hr/lutkokaz-2/>

Potaknuta kvalitetom završnih ispita svojih studenata lutkarstva, kao i njihovim uspjehom na festivalima u zemlji i inozemstvu, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku od 2010. godine organizira reviju najboljih lutkarskih ispitnih predstava kako bi se šira javnost s njima upoznala. Od 2012. godine ova revija nosi naziv Lutkokaz te sudjelovanjem lutkarske skupine iz Maribora dobiva međunarodni karakter. Lutkokaz ispunjava nekoliko ciljeva kao što su: „Burza” talenata – predstavljanje mladih glumaca i predstava zainteresiranim stručnjacima; popularizacija lutkarske umjetnosti i doprinos kulturnom životu grada Osijeka – na Lutkokazu se izvode predstave za mlade i odrasle što je rijetkost u hrvatskom lutkarstvu, uz to u njima sudjeluju mladi izvođači čime se promovira studij lutkarstva; razmjena znanja i iskustava – predstavama, predavanjima, lutkarskim radionicama i izložbama na Lutkokazu se predstavlja i rad drugih akademija; obogaćivanje znanstvene misli o lutkarstvu – održavanje međunarodnih znanstvenih i stručnih

skupova s ciljem poticanja znanstvenog proučavanja lutkarske umjetnosti te intenziviranja komunikacije između studenata, nastavnika, teatrologa, kazališnih kritičara, znanstvenika i lutkarskih umjetnika – glumaca, redatelja, scenografa i drugih.

InPuT Fest Karlovac

Izvor: http://www.zorin-dom.hr/o_nama/novosti?item=975

Gradsko kazalište Zorin dom Karlovac u suradnji s Gradom Karlovcem i Karlovačkom županijom te Ministarstvom kulture i medija 2022. godine po prvi put je organiziralo **International Puppet Theatre Festival Karlovac – InPuT Festival Karlovac**.

Festival je započeo 24. svibnja 2022. u poslijepodnevним satima, lutkarskom povorkom koja se kretala ulicama Karlovca. U povorci su sudjelovali profesionalni lutkari, studenti Umjetničke akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku, djeca iz dječjih vrtića i škola, te roditelji i svi zainteresirani građani. Ispred Zorin doma, kao uvod u početak festivala, studenti Umjetničke akademije za umjetnost i kulturu iz Osijeka izveli su predstavu *Princeza ohola*, nastalu kao ispit druge godine glume i lutkarstva, te namijenjenu djeci u dobi od pet i više godina. Festival predstavlja spoj kulture, edukacije i tradicije grada Karlovca te nudi lutkarske predstave i s njima povezane događaje na nekoliko lokacija u samom centru Karlovca.

Preporučena literatura i izvori

Dječji i lutkarski igrokaz

Diklić, Zvonimir; Težak, Dubravka; Zalar, Ivo. 1996. *Primjeri iz dječje književnosti*. DiVič. Zagreb.

Hameršak, Marijana; Zima, Dubravka. 2015. *Uvod u dječju književnost*. Leykam international d.o.o. Zagreb.

Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Kolár, Erik. 1992. *Sto i jedno poglavlje o lutkarskoj režiji*. Zajednica kulturnoumjetničkih društava Zagreba – Scena kazališnih amatera. Zagreb.

Skok, Joža. 1985. *Od riječi do igre, Izbor dramskih i lutkarskih tekstova*. Školska knjiga. Zagreb.

Vrste scenskih lutaka i njihova primjena u odgojno-obrazovnom radu

Kroflin, Livija. 2020. *Duša u stvari, Osnovne lutkarske tehnike i njihova primjena*. Akademija za umjetnost i kulturu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek.

Vigato, Teodora, 2011. *Metodički pristupi scenskoj kulturi*. Sveučilište u Zadru. Zadar.

Vukonić-Žunić, Jasna; Delaš, Božena. 2006. *Lutkarski medij u školi*. Školska knjiga. Zagreb.

Županić Benić, Marijana, 2009. *O lutkama i lutkarstvu*. Leykam international. Zagreb.

Županić Benić, Marijana, 2019. *Lutka/r/stvo i dijete (lutka, lutkar, lutkarstvo, umjetnost i dijete)*. Leykam international. Zagreb.

Odnos glumca i lutke u lutkarskoj predstavi

Jurkowski, Henryk. 2007. *Teorija lutkarstva: Ogledi iz istorije, teorije i estetike lutkarskog teatra*. Međunarodni festival pozorišta za decu. Subotica.

Jurkowski, Henryk. 2013. *Teorija lutkarstva II: Ogledi iz istorije, teorije i estetike lutkarskog teatra*. Otvoreni univerzitet, Međunarodni festival pozorišta za decu. Subotica. Pozorišni muzej Vojvodine. Novi Sad.

Vigato, Teodora. 2020. *Lutkarski žanrovi. Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, 46/1., <https://hrcak.srce.hr/clanak/358187>

Povijest hrvatskoga lutkarstva

Počeci hrvatskoga lutkarstva:

Bogner-Šaban, Antonija

1986. *Povijest lutkarstva u Hrvatskoj od 1916-1985 (Skica)*. U: Dani Hvarškoga kazališta, Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji). Književni krug, Split, str. 251-263.

1988. *Marionete osvajaju Zagreb*. Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa. Zagreb.

1994. *Tragom lutke i Pričala: Povijest međuratnog lutkarstva u Splitu, Osijeku i Dječje carstvo*. AGM. Zagreb.

Gradsko kazalište lutaka Split:

Jovanović, Jadranka. 1995. *Gradsko kazalište lutaka Split, monografija: 1945. – 1995*. Gradsko kazalište lutaka. Split.

Zagrebačko kazalište lutaka:

Kroflin, Livija. 1992. *Zagrebačka zemlja Lutkanija, zagrebačko lutkarstvo 1945-1985. godine – prilog proučavanju hrvatskog lutkarstva*. Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.

Široka, Aleksandar. 2008. *Zagrebačko kazalište lutaka: 1948. – 2008*. Zagrebačko kazalište lutaka. Zagreb.

Kazalište lutka Zadar:

Seferović, Abdulah (ur.)

1997. *Lutkari svete Margarite: 1952-1997: Četrdeset pet godina Kazališta lutka u Zadru*. Kazalište lutka Zadar. Zadar.

2001. *Kositreni vojnici hrvatskog lutkarstva, Prilozi za povijest Kazališta lutka u Zadru*. Kazalište lutka Zadar. Zadar.

Vigato, Teodora

2011. *Svi zadarski ginjoli, Prilozi za povijest Kazališta lutka Zadar*. Sveučilište u Zadru. Kazalište lutka Zadar. Zadar.

2015. *Mile Gatara i zadarsko lutkarstvo*. Sveučilište u Zadru, Kazalište lutka Zadar. Zadar.

Vigato, Teodora; Valčić, Vedrana. 2018. *Poetski putevi zadarskog lutkarstva*. Sveučilište u Zadru, Kazalište lutka Zadar. Zadar.

Dječje kazalište Branka Mihaljevića u Osijeku:

Bogner-Šaban, Antonija. 2009. *Dječje kazalište Branka Mihaljevića u Osijeku 1958. – 2008.*

Dječje kazalište Branka Mihaljevića u Osijeku. Osijek.

Gradsko kazalište lutaka Rijeka:

Cuculić, Kim. 2012. *Peti red, parter. Kazališne kritike, osvrti, razgovori: 2001. – 2011.*

Društvo hrvatskih književnika – Ogranak u Rijeci, Venerus. Rijeka.

Foretić, Dalibor. 2002. *Iluzija nije opsjena*, Adamić – Novi list. Rijeka.

Kroflin, Livija. 2001. Svjetski kongres UNIMA-e u Rijeci. U: *Lutka*, VII, 10-11.

Verdonik, Maja. 2010. *Gradsko kazalište lutaka Rijeka (1960. – 2010.)*. Gradsko kazalište lutaka Rijeka. Rijeka.

Verdonik, Maja. 2019. *Lutkarski žanrovi na sceni Gradskoga kazališta lutaka Rijeka i suvremeno hrvatsko lutkarstvo (2011. – 2019.)*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet. Rijeka.

Mrežne stranice umjetničkih organizacija i izvaninstitucionalnih kazališta:

Umjetnička organizacija GLLUGL (gluma, lutkarstvo, glazba): <https://gllugl.hr/o-nama/>

UO LOFT – Lutkarska organizacija koju fakat trebamo: <https://uoloft.wixsite.com/uoloft>

Teatar Poco Loco: <https://teatarpocoloco.hr/>

Lutkarski festivali, smotre i revije u Hrvatskoj

Balen Spinčić, Vedrana; Sušić, Ana (ur.). 2015. *20 godina Revije lutkarskih kazališta*.

Gradsko kazalište lutaka. Rijeka.

Kroflin, Livija. 2012. *Estetika PIF-a*. Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.

Bogner-Šaban, Antonija. 2005. *Susreti lutkara i lutkarskih kazališta Hrvatske*. Dječje kazalište u Osijeku. Osijek.

Izbor dodatne literature iz područja teorije i povijesti lutkarstva

- Čečuk, Milan. 2009. *Lutkari i lutke*. Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.
- Đerđ, Zdenka. 2018. *Dramaturgija lutkarskoga kazališta*. LEYKAM international. Zagreb.
- Jurkowski, Henryk. 2005. *Povijest europskoga lutkarstva I. dio: Od začetaka do kraja 19. stoljeća*. Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.
- Jurkowski, Henryk. 2007. *Povijest europskoga lutkarstva II. dio: Dvadeseto stoljeće*. Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.
- Kroflin, Livija (ur.) 2000. *Hrvatsko lutkarstvo*. Hrvatski centar UNIMA. Zagreb.
- Mrkšić, Borislav. 2006. *Drveni osmjesi: eseji iz povijesti i teorije lutkarstva*. Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.
- Paljetak, Luko. 2007. *Lutke za kazalište i dušu*, Međunarodni centar za usluge u kulturi. Zagreb.
- Rudman, Branka. 2017. *Lutkarstvo i velikani modernizma – Primjena dramaturških iskustava Stanislavkog, Brechta i Artauda u kazalištu lutaka*. Školska knjiga. Zagreb.
- Tretinjak, Igor. 2017. *Fenomen Pinklec – od rituala do igre*. Centar za kulturu. Čakovec.
- Vigato, Teodora. 2007. Lutkarski izraz u teatrabilnim oblicima folkloru. *Narodna umjetnost* 44/2. 147-165., https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=36660
- Vigato, Teodora. 2018. Lutkarska postmoderna. *Tabula* 15. 421-432.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=301741
- Turčinović, Željka (ur.). 2017. *Kazalište: Časopis za kazališnu umjetnost*. Tekstovi s Umjetničko-stručnog kolokvija Suvremeno hrvatsko dramsko kazalište za djecu, održanog 6. travnja 2017. u Splitu, u okviru 10. festivala hrvatske drame za djecu „Mali Marulić”. Hrvatski centar ITI. Zagreb. Broj 69/70.
- Tekstovi su dostupni na mrežnoj stranici: <http://gkl-split.hr/stranica/izdanja>